סיכום השתלמות כלנית באביב בגליל-העליון 20.4.2017

אבי שמידע – המחלקה לאבולוציה ואקולוגיה והמרכז לרציונליות, האוניברסיטה העברית ירושלים והחוג ללימודי ארץ-ישראל, מכללת כנרת avi.shmida@gmail.com
מימי רון – מכון דש"א וחוג כלנית mimiron47@gmail.com
עריכה: **גדי פולק** – מערכת כלנית gadpollak@gmail.com

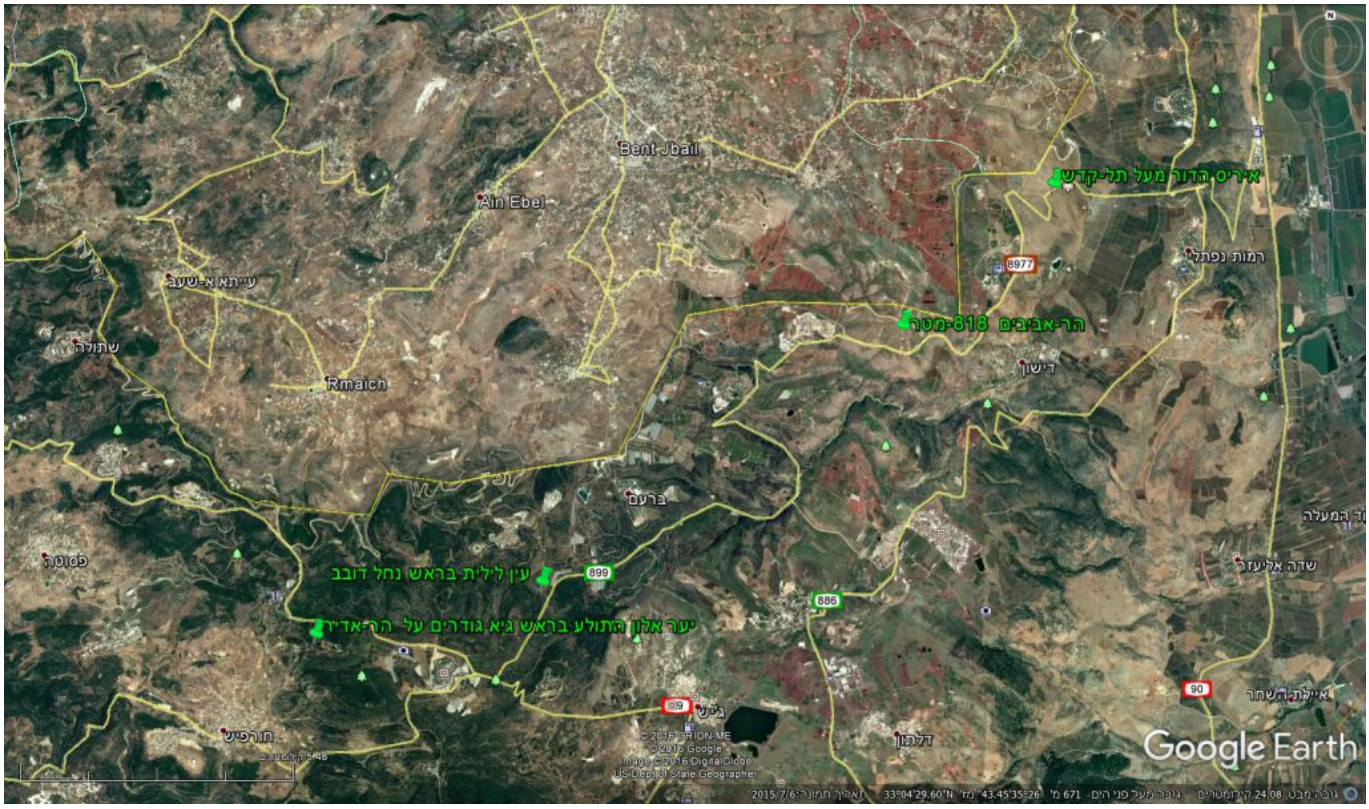
תקציר: ההשתלמות התקיימה בעת שהפריחה במרומי הגליל העליון המזרחי הייתה בשיאה והמדרונות עדיין ירוקים. במדרונות הר אדיר שולט יער **אלון התולע** המאפיין חגורת רום גבוהה בחבל הים תיכוני. חורש מעורב של **אלון מצוי** ו**אלון התולע** גדל בנחל דובב. במדרונות של סלעי הגיר האיאוקני הקשה באזור אביבים-מלכיה מתפתח יער ספר פתוח של **אלה אטלנטית** ו**שקד קטן-עלים** ברום הנמוך, המתחלף ברום גבוה יותר ביער פתוח של **אלון מצוי** ו**אלה ארץ-ישראלית**. באזור מלכיה-תל קדש מצויים ריכוזי **איריס הדור** ובמצוקי נחל אביבים גדלה **שושנתית הלבנון**. מציאות מיוחדות היו **גרניון הלבנון**, מיני כלאיים של סחלבים ו**פרע מנוקב**.

תודתנו נתונה לחברינו **אמוץ דפני, שכי לוריא, זוהר אופיר,** אשר כל אחד ב"פינתו" עזרו להצלחת ההשתלמות. תודה מיוחדת שלוחה לעאדל – נהגנו מ"מטיילי טבריה" אשר העפיל בבטחה ובנועם לברכות המים בהר-אביבים והביא אותנו עד אתר איריסי ההיכל היפה בעולם...לשנת תשע"ז.

==========

תחנות ההשתלמות

1. **הר אדיר: יער אלון התולע והמצפור**
2. **"עין לילית" בראש נחל דובב**
3. **הר אביבים**
4. **תחנת איריס הדור מעל תל קדש**

מפת תחנות ההשתלמות בגליל העליון המזרחי
לצפייה מיטבית – לחצו על התמונה

מבוא

השתלמות זו התקיימה בעת שיא הפריחה האביבית בגליל העליון. בסוף אפריל הצמחייה החד-שנתית מתייבשת בדרך-כלל ברוב החבל הים-תיכוני וצבע המדרונות משתנה מירוק לצהוב במהלך התייבשות הצמחים. לעומת זאת מעל רום של 850 מטר, הפריחה מתאחרת גם בגלל טמפרטורות נמוכות יותר וגם בגלל כמות גשמים רבה יותר. גם התייבשות הצמחייה בשטחים הפתוחים שטופי השמש, אשר עיקרה צמחים חד-שנתיים, מתאחרת בהשוואה למקומות נמוכים יותר. אפילו במועד מאוחר זה עדיין ראינו פה ושם סוף פריחה של **כלנית מצויה** (אדומה), **ורוניקה** (ברוניקה) **סורית** ו**ציפורנית מצרית.** חזינו בשיא פריחת **תלתן הארגמן** ו**לוטוס יהודה** (מינים המציינים את שיא מגוון הפריחה האביבית באזור ההר) ובשיא הפריחה הירקרקה מצהיבה של ה**אלון** ה**מצוי**.

גם בהשתלמויות הקודמות בחודשים פברואר ומרץ, הדגשנו כי גלי הפריחה של כל המינים החורפיים והאביביים מאחרים בעונה זו ב-16-21 יום עקב הטמפרטורות הנמוכות ששררו בחודשי דצמבר– פברואר. גלי החום והשרבים הראשונים הפוקדים את הארץ בסוף מרץ ובתחילת אפריל קוטעים בדרך כלל את הפריחה; אלה הם החמסינים האביביים הצמודים לאפיקי ים-סוף. השנה (2017) כל אפיקי ים-סוף אשר התרחשו עד מחצית אפריל לא גרמו לחום ויובש קיצוניים מכיוון שהיו מלווים בעננות ובאובך שעמעמו את קרינת השמש.

רק השרב הכבד ששרר בתאריך 22.4.2017 (יומיים אחרי ההשתלמות) היה קיצוני במיוחד, כאשר הלחות היחסית הייתה 10% ונמדדו טמפרטורות גבוהות, למשל 41 מעלות בשדה-אליהו. שרב זה גרם להתייבשות מהירה של הצמחייה הים-תיכונית העשבונית. לכן בימים שלפני ההשתלמות עדיין זכינו לשפע של פריחה ולשדות דגניים ירוקים ופורחים. הדגניים הם האחרונים הפורחים בגלי הפריחה האביביים: **חיטה, שעורה, בן-חיטה, מלעניאל מצוי, זון אשון, דגנין מצוי, ברומית, ציבורת, נשרן** ועוד. הדגניים הם מואבקי רוח, פרחיהם אינם צבעוניים אלא ירקרקים וצבעם משתלב בגוון הירוק הכללי השולט בעונה זו במדרונות ההרים.

מיני הצמחים העיקריים שנצפו בארבע תחנות ההשתלמות ניתנים לסיווג על פי השתייכותם לקבוצות אקולוגיות וביוגיאוגרפיות (גילדות) (טבלה 1).

טבלה 1 גילדות אקולוגיות—ביוגיאוגרפיות של הצמחים העיקריים בתחנות ההשתלמות

צמחים "טחובים" (חורש מוצל לח לרוב במפנה צפוני) בחבל הים-תיכוני	**סחלבים על קרטון או חוואר**	**צמחים ים-תיכוניים של בתי גידול שטופי-שמש**	**צמחי ספר בהר-אביבים**	**אנטי פסטורליים היוצרים משטחי פריחה**	**עצים המאפיינים את תת-חגורת היער של אלון התולע ברום 850 – 1300 מטר בחבל הים-תיכוני**
תלתן מאדים	שנק החורש	תלתן הארגמן	נשרן שעיר	חוחן הקנרס	אלון התולע
תלתן בואסיה (מצוק אביבים)	סחלבן החורש	תלתן הפוך	אריסימון תמים	גדילן מצוי	אגס סורי
כוכבן נאכל	בן-חורש רחב-עלים (לפני פריחה)	תלתן הכדורים	צנון משתלשל	ברקן סורי	שזיף הדוב
גרניון הלבנון (חגורה הררית)	סחלב הגליל	תלתן צמיר	שושנתית הלבנון (מצוקים)	פשתה שעירה	אשחר מנוקד
חספסנית הלבנון (חגורה הררית)	סחלב אנטולי	תלתן חקלאי	נשרן שעיר	קחוון ארץ-ישראלי	חוזרר החורש
ברומית סורית	סחלב איטלקי	אספסת מגובששת	צמר מפוצל	סרפד הכדורים	לבנה רפואי
לפסנה ענפה	בן-כלאים סחלב איטלקי X ס.שלוש-שיניים	גרגרנית לילכית	מרווה מרושתת (לא מצאנו, יש באזור!)		עוזרר קוצני
בקיה קטנה		קחוון הגליל	הרדופנין סורי		
			נץ-חלב איג		

בנוסף לאלה: ז**הבית שעירה (השדות)**, צמח של אדמה כבדה בהרים.

רשימות צמחים מכל התחנות – ראו בטבלה 2.

1 – הר אדיר: חורשת אלון התולע והמצפור

רום: 934 מטר, נ.צ. 23502-770733

מימין – מפת אזור הר אדיר. מתוך אתר מפות הממשלתי http://www.govmap.gov.il/home
משמאל – יער אלון התולע בהר אדיר. צילם: אורי רוזנברג ©
להגדלה – לחצו על התמונות

בירידה לראש גיא גודרים הנמצא במפנה הצפוני התלול של הר-אדיר פגשנו ביער של **אלון התולע** כאשר העצים, כולם משירי עלים ובעלי גזע אחד, התרוממו לגובה של 9 מטר. זוהי דוגמא לחגורה ההררית של הצומח בחבל הים-תיכוני שבה מעל 850 מטר בממוצע מחליף יער של עצים רחבי-עלים נשירי-חורף את החורש הים-תיכוני ירוק-העד. העצים צפופים ויוצרים צל כמעט מלא על תת-היער שבו גדלים צמחי צל טחובים אופייניים: **חספסנית הלבנון, בן-חורש רחב-עלים, לפסנה ענפה, כוכבן נאכל, גרניון הארגמן, תלתן תריסני, תלתן משולחף** ו**ציפורנית איטלקית**. רעייה הרסנית של בקר (בשמורת טבע !!?) גורמת כנראה ל"אילוח" של הצמחייה האופיינית לבית גידול זה בצמחים אשר אינם שייכים לחברה הטבעית: **שלהבית דביקה, קידה שעירה, ציבורית ההרים, גדילן מצוי** ו**זון רב-שנתי**. המין המיוחד והיפה ביותר להר-אדיר הוא **גרניון הלבנון** אשר לפנים היה ידוע בישראל רק מהר-אדיר (כיום ידוע ממספר מקומות בגליל-העליון ומומלץ לבקרו בנחל צבעון; הנקודה הדרומית ביותר שלו היא ליד עפרה בשומרון). זהו גרניון רב-שנתי בעל קנה-שורש תת-קרקעי ועלים מחולקים בעלי מתאר כדורי. הוא שייך לקבוצה צפונית השכיחה מאוד באירופה אשר ישראל מהווה אתר קצה (לוקוס טרמינוס) דרומי שלו.

על גרניון הלבנון

גרניון הלבנון הוא צמח נדיר ביותר בישראל, אשר הוכרז כמין בסכנת הכחדה (צמח אדום) וגדל בישראל רק באתרים בודדים, כאשר האתרים השופעים ביותר נמצאים בראש הר-אדיר ובנחל צבעון. לצמח קנה שורש רב-שנתי ופרחים כחולים יפהפיים הפורחים במחצית השנייה של אפריל.

גרניון הלבנון. צילמה: חוה להב ©

אלון התולע הוא אחד משני אלונים משירי עלים הגדלים בישראל – **אלון התבור** ו**א.התולע**; **אלון התבור** גדל לרוב במעונות נמוכים, חמימים ויבשים יחסית בחבל הים-תיכוני; לעומתו **אלון התולע** גדל בישראל לרוב ברום שמעל 700 מטר ומאפיין את החגורה ההררית של החבל הים תיכוני, בטווח רום שבין 850 – 1550 מטר. לחגורה זו באגן הים–התיכון אופייניים עצי יער רחבי-עלים המשירים את עליהם בחורף דוגמת מיני **אלון** אחדים, **אדר, מילה, אולמוס, אשור** וורדניים דוגמת **שזיף, אגס וחוזרר**. **אלון התולע** הוא המין היחידי מבין קבוצת האלונים הנשירים העמידים לקור שתפוצתו מגיעה דרומה עד ישראל. ל**אלון התולע** בלוט ארוך המכוסה רק בבסיסו בספלול שקשקשיו מהודקים, והוא מבשיל בתוך חצי שנה בלבד מעת הפריחה. זאת לעומת **אלון התבור** ויתר מיני האלון המוכרים לנו מהחרמון ומטורקיה,אשר בלוטיהם מבשילים שנה וחצי לאחר הפריחה.

הר-אדיר ידוע בריכוז עשיר של מיני סחלבים ואלה גדלים בכתמי חוואר מעל וממזרח לתצפית הראשית: על גבי גיר רך מתצורת דיר חנא מתקופת הקנומן פגשנו שפע של **סחלב אנטולי** ופרטים של סחלב איטלקי שהיו בסוף הפריחה. לשמחתנו ולהפתעתנו מצאנו פרט בודד שהוא **בן-כלאים בין סחלב איטלקי לסחלב שלוש-שיניים:** הפרח נראה דומה

ל**סחלב איטלקי** אך חסרה בו השן המרכזית בשפית אך על השפית מופיע דגם הנקודות המאפיין את פרח ה**סחלב שלוש-שיניים**. אמוץ דפני הסביר מדוע דווקא במשפחת הסחלבים שכיחים יחסית בני-כלאיים; בעוד שברוב המינים הרב-שנתיים יש מנגנונים של מניעת האבקה הדדית ויצירת בני-כלאים בין מינים קרובים מאותו סוג, הרי שבסחלבים אין מנגנונים של אי סבילות-עצמית ושאר מחסומי יצירת כלאיים. הזרעים הנוצרים כתוצאה מהפריה בין מינים שונים של סחלבים הם בעלי פגמים רבים ורובם אינם חיוניים. עם זאת,ידוע כי כל פרי של סחלב מכיל מיליוני זרעים; ועל כן מספיק שחלק מזערי מהזרעים בני הכלאיים יהיה חיוני וכך ייווצרו בני כלאיים חיוניים אשר יהוו בסיס ליצירת מינים ביולוגיים חדשים. זהו ההסבר המרכזי מדוע הסחלביים עשירים כל כך בבני כלאיים ומדוע יש במשפחה מגוון עצום של מינים: בסך הכל משפחת הסחלביים מונה 23000 מינים, ויחד עם המורכבים זוהי המשפחה העשירה ביותר בעולם הצמחים.

סחלבים בהר אדיר. צילמה: חוה להב ©
מימין – סחלב איטלקי; במרכז – סחלב אנטולי; משמאל – סחלבן החורש
להגדלה – לחצו על התמונות

ביקרנו במצפה הנהדר של הר-אדיר וזוהר אופיר סיפר לנו נפלאות על הטבע והישובים של דרום-לבנון הפרושה מצפון. הוא הדגיש את היעדרו של צומח עצים מצפון לגבול אך הראה כתם חורש צפוף מצפון מערב לנחל גודרים. למרגלות המצפור פרח **גרניון הלבנון** שנשתל ע"י אהרוני אמיתי ממתת. באתר "עמוד ענן" מופיע הסבר על המצפור: "הר אדיר שוכן קרוב לגבול עם לבנון. ממנו יש תצפית מצוינת לעבר רוב אתרי הקרבות במלחמת לבנון השנייה. המצפור היפהפה הוקם ביוזמתם של המשפחות השכולות ונחנך בטקס ממלכתי ב-3 ביולי 2012. המצפור הוקם על ידי רשות הטבע והגנים בסיוע הקרן הקיימת לישראל. מורכב ממרפסת עץ היכולה לשאת 180 מבקרים. על המעקה יש הסברים על מהלך המלחמה, לוחות מתכת עליהם חקוקים שמות 121 הלוחמים שנפלו במלחמה ותצלומי פנורמה. המצפור נמצא בלב שמורת טבע שהיא חלק משמורת הר מירון. נעשה מאמץ לא לפגוע בטבע. הכביש הסלול לפסגת ההר נסלל עוד לפני שנים רבות כדי להגיע לבסיס המודיעין הצבאי על ההר".

טבלה 2 רשימת צמחים אופייניים מתחנות ההשתלמות

הר-אדיר	עין לילית בראש נחל דובב	הר-אביבים	תחנת איריס הדור מעל תל-קדש
אלון מצוי	אלון מצוי	אריסימון תמים	נשרן שעיר
אלון התולע	אלון התולע	צנון משולשל	איריס הדור
עוזרר קוצני	עוזרר קוצני	שושנתית הלבנון (מצוקים)	גלונית מצויה
לבנה רפואי	שזיף הדוב	זהבית שעירה (השדות)	שעורת הבולבוסין
חספסנית הלבנון	אגס סורי	קחוון ארץ-ישראלי	שעורת התבור
כוכבן נאכל	גרגרנית לילכית	שקד קטן-עלים	נשרן הדוחן
תלתן תריסני	יערה איטלקית	עוזרר קוצני	חפורית הפקעים
גרניון הארגמן	פואה מצויה	אלה ארץ-ישראלית	סביון אביבי
גרניון הלבנון	פרסיון גדול	אלון מצוי	חלבלוב מגובשש
אספסת מגובששת	נורית אסיה	חרוב מצוי	אוזן-גדי צהובה
לפסנה ענפה	נורית ירושלים	לבנה רפואי	חרחבינה מגובבת
ניסנית כינורית	ציפורנית מצרית	חוחן הקנרס	חרחבינה מכחילה
ציפורנית ענפה	קחוון הגליל	עכובית הגלגל	חוטמית הגליל
ציפורנית איטלקית	קחוון ארץ-ישראלי	כלך מצוי	מסרק מזרחי
דבקה זיפנית	קיסוסית קוצנית	סלסילה מצויה	קיצנית צפופת-עלים
דבקת סמואלסון	ציפורנית נפוחה	אגורה מדברית	עכובית הגלגל
סגולית מחומשת	קיצנית כרתית	פשתה שעירה	בן-חיטה רב-אנפין
שנק החורש	צמרנית הסלעים	זקנן שעיר	קיפודן מצוי
סחלבן החורש		נץ-חלב איג	תגית ארץ-ישראלית
בן-חורש רחב-עלים			צמר מפוצל
דבורנית נאה			אגורה מדברית
דבורנית גדולה			
סחלב פרפרני			
סחלב שלוש-שיניים			
סחלב איטלקי			
סחלב אנטולי			
בן-כלאים סחלב איטלקי X ס.שלוש-שיניים			
אגס סורי			

2 – "עין-לילית" בראש נחל דובב

רום: 712 מטר, נ.צ. 23897-77182

מפת ראש נחל דובב. מתוך אתר מפות הממשלתי http://www.govmap.gov.il/home
להגדלה – לחצו על התמונה

תחנת ראש נחל דובב נמצאת ממש ממול וממערב לחורבת ברעם. ראש נחל דובב עשיר במספר מעיינות הנשענים על תצורת דיר-חנא הקירטונית מתקופת הקנומן. דווקא המעיין בו ביקרנו חסר שם ולאחר התייעצות ענפה וסיעור מוחות הוחלט להציע לקרוא למעיין על שמו של העוף הדורס **לילית מצויה** – עין לילית. זהו המקום הראשון בו מצא אפרים אזוב קן של לילית בזמן שחקר את הביולוגיה של הלילית המצויה. הסתבר כי דורס לילי זה מאפיין ושכיח באזור דובב – סאסא – מתת וגוש הר-מירון. המעיין עצמו נמצא במערה קטנה חצובה בסלע וכתוב עליו באתר עמוד-ענן: " מעין בתוך מערת קבורה, בריכה של 4X5 מ'ובעומק של מטר הנובעת בתוך מערה (המים מאוד קרים). מקום נסתר ומגניב (קשה למצוא אותו), בייחוד לאור העובדה שהמערה שימשה בעברה כבאר ומערת קבורה. המעיין שוכן בשטח מרעה מגודר ופעיל. בהגעה וביציאה יש להקפיד על סגירת שער הבקר וכמו כן אסורה הדלקת מדורות בשטח המעיין וסביבתו. מדובר כנראה בבור מים מטויח, יש פתח עליון עם חולית בור. לא מצאתי עדויות חד משמעיות להעלות איגום".

בשולי השביל בין המעיין לכביש הראשי גדל שפע של צמחי בר ים-תיכוניים האופייניים לחברת **אלון מצוי** ו**אלון התולע** השולטים בחגורה זו של החבל הים-תיכוני. בזכות חוסר רעייה אגרסיבית ניתן למצוא כאן מרבדים של **גרגרנית לילכית** – צמח מרשים ביותר הבולט בתוך כתמי החד-שנתיים. זהו המין היחידי בסוג גרגרנית שלו פרחים סגולים אטרקטיביים. צמחי בר חד-שנתיים רבים הושמדו מרוב השטחים האחרים בסביבה בגלל רעיית הבקר האינטנסיבית..

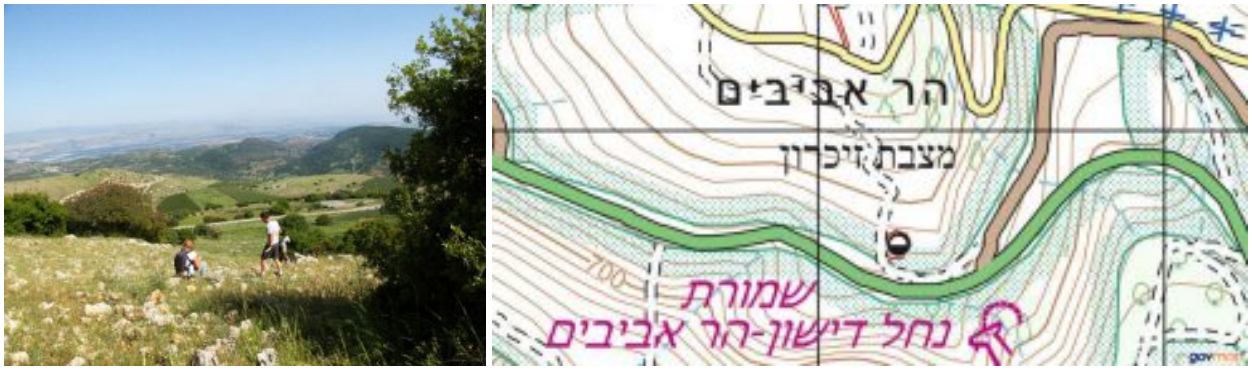

גרגרנית לילכית. צילמה: חוה להב ©

בנחל דובב נמצא אחד הצמחים ה"אדומים" (בסכנת הכחדה) והנדירים ביותר בארצנו – **פרע מנוקב**; בספר האדום (שמידע, פולק ופרגמן-ספיר, 2011) נכתב על מין זה כגדל אך ורק בישראל בצפון הגולן שמואל מזר, איש קק"ל ממעלה צביה מצא 4 אתרים של **פרע מנוקב** בגליל העליון לאורך אפיק נחל דובב. יש לציין כי ההגדרה של מיני הפרע בקבוצת "סקצית פרע" קשה מאוד וההבחנה בין **פרע מחודד פרע אזובי** ו**פרע מנוקב** מצריכה בדיקת חומר נוסף מהארץ והשוואתו עם איסופים מטורקיה ומאירופה. ייתכן מאוד כי האוכלוסיה שנאספה במעיין ליד יבנאל והוגדרה בפלורה פלשתינה כ**פרע מחודד** שייכת לאותו טקסון שמצא שמואל בנחל דובב. לסיכום, אין ספק שזו מציאת החודש בטבע ארצנו ויש לה חשיבות רבה בשמירת טבע והצמחים האדומים של ישראל.

3 – הר-אביבים

רום – 752 מטר. נ.צ. – 24618-77694

מימין – מפת אזור הר אביבים. מתוך אתר מפות הממשלתי http://www.govmap.gov.il/home
משמאל – מראה כללי של תחנת הר אביבים. צילם: אורי רוזנברג ©
להגדלה – לחצו על התמונות

הר אביבים והאזור המשתרע ממנו ועד נחל אביבים בדרום וקיבוץ מלכיה ותל-קדש בצפון, בנויים מתצורה של סלעי גיר קשה מגיל איאוקן היוצר מדרונות טרשיים עם קרקע טרה-רוסה אדומה הנראית לכאורה כאדמה פוריה, אולם לא כן הדבר. מחקרים שנערכו בשנות השבעים של המאה הקודמת (רבינוביץ 1970, ברלינר, 1970) מצביעים על כך שקרקע זו מכילה בעיקר מינרל חרסיתי מסוג קאוליניט שכושר תאחיזת המים שלו נמוך ולפיכך מהווה בית-גידול יובשני ביותר בקיץ הים-תיכוני השחון. זו הסיבה שאזורי האיאוקן הטרשי של הגליל העליון המזרחי (הר כור, מדרון עמיעד, הר-כנען וצפונה עד קיבוץ יפתח) מאכלסים יער ספר ים-תיכוני דליל של **אלון התבור**, **חרוב מצוי**, **שקד קטן-עלים** ו**אלה אטלנטית** במקום חורשי **אלון מצוי** צפופים המאפיינים את רוב הגליל העליון בתצורות סלע אחרות. חלקים גדולים ממדרונות אלה חשופים מעצים לחלוטין אך ככל שעוברים צפונה ועולים גם ברום – כמות המשקעים גדלה ובהתאם מופיע כיסוי גבוה יותר של עצים ביער פתוח זה.

באזור נחל-אביבים – מלכיה שולטת במדרונות האיאוקן חברת **אלה אטלנטית** ו**שקד קטן-עלים**. לכן היה מפתיע למצוא בהר-אביבים חברה מפותחת של **אלון מצוי** ו**אלה ארץ-ישראלית**. אנו משערים כי הגובה הרב, מעל 750 מטר, גורם להגברת המשקעים וההתאדות שם קטנה עקב טמפרטורות יותר נמוכות, דבר המביא להחלפת יער הספר של ה**אלה האטלנטית** וה**שקד** ביער פארק של **אלון מצוי** ו**שקד קטן-עלים**. ניתן אפוא לראות ש**אלה אטלנטית** שולטת יחד עם **שקד קטן-עלים** בחלק התחתון של הר-אביבים ובמדרונות הטרשיים של מלכיה – דישון בעוד שבחלק העליון של הר-אביבים, אנו מופתעים למצוא רק **אלה ארץ-ישראלית** המלווה את ה**אלון** ה**מצוי** ביער פארק פתוח נהדר. עצי האלון והאלה הגדלים במקום הם רב-גזעיים, רמז אולי לגל כריתה קדום במקום, ואילו לרוב עצי **שקד קטן-עלים** הגדלים בר במדרונות, גזע עבה ויחיד. ייתכן שהשטחים הפתוחים הנרחבים הם תוצאה של כריתה ממושכת של העצים. הרום הגבוה וכמות המשקעים הגדולה מאפשרים את הימצאותה של חברת **אלון מצוי** ו**אלה ארץ-ישראלית** במקום ועל

כך מרמז גם הרכב הצמחייה העשבונית, שברובו הוא ים-תיכוני.

בטיפוס דרך מצוק יפהפה מעל כביש 899 בחלק הדרומי מזרחי של הר-אביבים בירידה מברכת המים לכביש הראשי נחשפת תצורת הגיר הקשה של האיאוקן הקשה. המצוק פונה מזרחה ועליו גדלים מעט צמחי מצוקים האופייניים לבית-הגידול הסלעי של האשדות המזרחיים של בקע הירדן: **משקפיים מצויים** (משקפי הזקנה), **אריסימון תמים, צמר מפוצל וצמרנית הסלעים**. הצמח המיוחד והאופייני לחברת מצוקים זו היא **שושנתית הלבנון** המדרימה בארץ עד מצוק בודד בקניון דרגות לחוף ים-המלח. למצוק בהר אביבים הוצע השם "מצוק השושנתית". **שושנתית הלבנון** היא צמח רב-שנתי בעל עלים בשרניים ממשפחת הטבוריתיים, זוהי משפחת הסוקולנטים היחידה אשר תחום תפוצתה מגיע לקווי רוחב צפוניים ומיניה גדלים גם בהרי אירופה

צמחים מהר אביבים. צילמה: חוה להב ©

מימין לשמאל - אגורה מדברית; הרדופנין סורי; פרג סורי; קחוון ארץ-ישראלי

להגדלה - לחצו על התמונות

4 - תחנת איריס הדור מעל תל-קדש

רום: 592 מטר, נ.צ. - 24859-77958

מימין – מפת אזור תל קדש. מתוך אתר מפות הממשלתי http://www.govmap.gov.il/home
משמאל – תחנת איריס הדור ליד מלכיה. צילם: שמואל מזר ©
להגדלה – לחצו על התמונות

באזור מלכיה, על גבי המדרונות הטרשיים של סלעי האיאוקן הקשים, מצויים אתרים רבים של **איריס הדור**. לאורך השנים הכתמים הצפופים של האיריס מידלדלים וכמעט נכחדים ובמקומם צצים אתרים חדשים. הדינמיקה של כתמי האיריסים איננה מובנת וככל הנראה היא קשורה ללחץ הרעיה, לדרך ההפצה המיוחדת של איריסי ההיכל ולגורמים נעלמים נוספים. שנים רבות היינו נוהגים לעצור וללמד על **איריס הדור** בכתם גדול וצפוף שגדל ליד הר-אביבים (ראו נקודת ענין באתר עמוד ענן מדרום מזרח להר אביבים בשם " **איריס הדור בחברת שקד קטן-עלים**"). מתברר כי בשנת 2017 לא נשאר ממנה זכר, ואוכלוסיית בת של כתם זה התבססה ופורחת כל שנה מדרום לכביש הראשי 899.
בשבוע של 16 ועד 20 לאפריל 2017 (תשע"ז) היה אתר האיריסים מעל תל-קדש המקום השופע ביותר של פריחת **איריס הדור** ברחבי אזור מלכיה והגליל המזרחי. **איריס הדור** הוא אחד משמונת המינים של איריסי ההיכל המיוחדים בפרחם הענק והאנדמיים לישראל. ל**איריס הדור** אופייני פרח בהיר בעל 3 כתמים שחורים רק על פני שפית הכותרת בעוד שצבעם של שלושת דגלי הכותרת הוא לבנבן וחסר שרטוטים או כתמים שחורים (בשונה מ**איריס נצרתי**). מרכז תפוצתו בשטחים סלעיים שטופי שמש בגליל העליון המזרחי. תת-מין שלו – **א.הדור** תת-מין.שומרוני – גדל בשומרון הגבוה.

איריס הדור. צילמה: חוה להב ©

תחנת **איריס הדור** מעל תל קדש מהווה חלק מהמדרון הצפון מערבי העצום היורד ממלכיה לכוון תל-קדש. מדרון זה היה במחצית השנייה של המאה הקודמת "טבעי לחלוטין" ותענוג היה לטייל לרוחבו ולאורכו וליהנות מצמחיה מיוחדת של חברת **אלה אטלנטית** ו**שקד קטן-עלים**. בשנים האחרונות, עקב אילוצים בטחוניים ואתגרים חקלאיים, נגרעים יותר ויותר שטחים טבעיים באזור, הצמחייה הטבעית נעקרת וערמות ענק של תילי אבנים ודרכים לרוב נפרצות בו. מוצב תורמוס הוא דוגמא להידרדרות מצב הטבע וחשוב לדאוג לשימורו על אף האילוצים הביטחוניים.

ספרות:

ברלינר ר 1970 הצומח של הסלעים הוולקניים הפוסט-איאוקניים בגליל. עבודת מסטר, המחלקה לבוטניקה, האוניברסיטה העברית, ירושלים.

רבינוביץ א 1970 דלות הצומח בקרקעות אאוקניות. טבע וארץ י"ב: 119-124.

שמידע א ופולק ג 2007 הספר האדום – צמחים בסכנת הכחדה בישראל, כרך א'. רשות הטבע והגנים.

שמידע א פולק ג ופרגמן-ספיר א 2011 הספר האדום – צמחים בסכנת הכחדה בישראל, כרך ב'. רשות הטבע והגנים.

תמונה בעמוד השער של כלנית

משתלמי כלנית בתחנת איריס הדור ליד מלכיה. צילם: שמואל מזר ©

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: שמידע א ורון מ 2017 סיכום השתלמות כלנית בגליל-העליון 20-4-2017, כתב-עת "כלנית" מספר 4.

==========

סיכום השתלמות כלנית באביב בגליל-העליון 20.4.2017

עוד סיכומי השתלמויות כלנית בגליל המזרחי

השתלמות כלנית בגליל העליון המזרחי 15-16.4.2015